

FUGLINSZKY ÁDÁM*

Jogközelítés a ‘rationes communes’ mentén, avagy vegyes jogrendszeri hatások a felelősségi jogban**

A jelen tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy bemutassam: hogyan fejlődik és alakul a felelősségi jog vegyes jogrendszerben, s e fejlődés eredményeiből milyen következtetéseket lehet levonni a lehető legjobb megoldásokra nézve, s végül: e következtetések hogyan szolgálhatják az európai jogegységesítési törekvéseket.

Elsőként szeretném bemutatni: mit értek a címben is szereplő ‘ratio communis’ alatt, és e fogalom hogyan illeszkedik az összehasonlító jogtudomány módszertanába. Ezt követően a vegyes jogrendszer fogalmának meghatározására teszek kísérletet, és vázolom: mennyiben jelent többet és mást e jogrendszerek vizsgálata a hagyományos értelemben vett jogösszehasonlításnál, milyen hozzáadott értéket képvisel a vegyes jogrendszerek elemzése e tudományágban, hogyan járulhat hozzá bármiféle jogegységesítési folyamat sikeréhez, s kitérek e kutatások esetleges buktatóira is. A tanulmány harmadik részében Québec felelősségi joga kapcsán levont következtetéseimet öt csoportba osztva mutatom be.

I. Jogösszehasonlítás és ‘ratio communis’

A jogösszehasonlítás szakirodalmát olvasva az a benyomásunk támadhat, hogy e tudományág az utóbbi évtizedekben saját módszertanának foglya lett. Tiszteletre méltó, ugyanakkor kissé ijesztő is Ralf Michaels tanulmánya az *Oxford Handbook of Comparative Law* c. kézikönyvben, amely a funkcionális jogösszehasonlítás kapcsán hosszú oldalakon keresztül csak azt taglalja, hogy mit is jelent a „funkcionális” kifejezés.¹ E módszertani írásokban mintha a — nemrég közzétett — Móricz Naplók önmarcangoló, tépelődő hangulata köszönne vissza. E módszertani tépelődés — különösen angol nyelvterületen — gyakran oda vezet, hogy végül senki nem hasonlít össze semmit semmivel.

Magam a jogösszehasonlítás azon képviselőihez tudok csatlakozni, akik szerint egy módszerről van szó a sok közül, amely ugyanúgy közelebb visz a jog megértéséhez, a hatékony² és fair megoldások azonosításához, mint más, nem

---

* FUGLINSZKY ÁDÁM egyetemi docens, habilitált doktor, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszék. E-mail: fuglinszky@ajk.elte.hu

** Jelen tanulmány az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán 2013. február 14-én elhangzott habilitációs tudományos előadás szerkesztett és bővített változata.

¹ R. MICHAELS: *The functional method of comparative law*, in: M. Reimann — R. Zimmermann (ed.): *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford 2006, 339skk.

² A hatékonyság is igen sokféleképpen definiálható. Rokonszenves Smits professzor rugalmas megközelítése, aki szerint az a jogi megoldás a hatékony, amely az adott időszak gazdasági, kulturális és szociális körülményei szempontjából a legjobb. Ld. J. SMITS: *Introduction: mixed legal system and*

kevésbé fontos módszerek, legyen szó akár a jog gazdasági elemzéséről, avagy a történeti megközelítésről. A tudományág elismert művelői, Zweigert és Kötz, hasonlóképpen Max Rheinstein azt vallják: a jogösszehasonlító elemzést mindig a feltárt megoldások kritikai értékelésének kell követnie, amely megmutatja, hogy melyik a célnak leginkább megfelelő és igazságos megoldás, amely a társadalom elvárásait a lehető legjobban szolgálja.³ E megközelítés lényege tehát: a jogösszehasonlítás nem lehet mentes az értékeléstől, igenis vannak jobb és kevésbé jó megoldások, még ha sokszor nincs is konszenzus abban, hogy mi tekinthető jobbnak vagy igazságosnak.⁴

Komparatisták egy csoportja a legjobb, leghatékonyabb megoldásokat egyfajta, reneszánszát élő természetjogias megközelítés eredményeképpen egyetemes jogelvekben, az ésszerűség közös nevezőjében (*Natur der Sache*) véli felfedezni.⁵ Mások a jog gazdasági elemzésének módszerét követve a lehető legnagyobb jólét előidézését elősegítő jogintézményeket és megoldásokat keresik,⁶ akár e tanulmány szűkebb értelemben vett témája, a felelősségi jog területén is. Ők azt állítják: azok a megoldások a legjobbak, amelyek a lehető legnagyobb mértékben ösztönzik a potenciális károkozókát a károkozás megelőzésére és a károsultakat a fenyegető károk elkerülésére.⁷ Jan Smits professzor összeurópai dimenzióban képzei el a legjobb megoldások felülkerekedését, méghozzá a jogi kultúrák egyfajta szabad piaca és szabad versenye eredményeképpen. Éppen ezért — így Smits professzor — az európai jogközelítési folyamatot önkéntes alapokra kell helyezni, s lehetővé kell tenni, hogy a közösségi jogalkotó ill. a közösségi jogot alkalmazó bírák a jogi megoldások lehető legszélesebb palettájáról szabadon válassza, válasszák ki e szektorális (értsd: jogi) szociokulturális evolúció győzteseit. Többször hangsúlyozza: mindehhez a jogi megoldások szabad áramlására és objektív alapú megmérettetésére van szükség, amely során az egyes megoldások előnyei és hátrányai nyilvánvalóvá válnak, s végül közülük nem kényszer, hanem objektív, tudományos szempontok alapján választanak. A jogi megoldások versenye és e sajátos evolúciója mentén egyben az is kirajzolódik: mely területeken van lehetőség jogegységesítésre, hol vannak e célkitűzés, folyamat határai.⁸ A jogi megoldások szabad áramlását, avagy

---

European private law, in: uő (ed.): *The Contribution of Mixed Legal Systems to European Private Law*, Antwerpen—Oxford 2001, ld. különösen 9.

³ K. ZWIGERT — H. KÖTZ: *An introduction to comparative law* [ford. T. Weir], Oxford 1998³, 46sk.; M. RHEINSTEIN: *Einführung in die Rechtsvergleichung*, München 1987, 26.

⁴ „The argument that we are all one does not take us very far if there is substantial disagreement about the nature of the one”. Ld. J. H. MERRYMAN: *The loneliness of the comparative lawyer and other essays in foreign and comparative law*, The Hague — London — Boston 1999, 21.

⁵ J. SMITS: *Comparative law and its influence on national legal systems*, in: *The Oxford Handbook* (id.), 528. Rheinstein is felteszi a kérdést, hogy léteznek-e a jognak immanens kategóriái, ld. RHEINSTEIN: *Einführung* (id.), 30sk.

⁶ A. OGUS: *The economic approach: competition between legal systems*, in: E. Örüci — D. Nelken (ed.): *Comparative Law: A Handbook*, Oxford—Portland 2007, 155.

⁷ Ld. U. MAGNUS: *Tort law in general*, in: J. M. Smits (ed.): *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*, Cheltenham—Northampton 2006, 719skk.

⁸ Ld. J. SMITS: *The making of European private law: Toward a ‘ius commune Europaeum’ as a mixed legal system*, Antwerpen — Oxford — New York 2002, 62skk., 148sk.

átvételét tárgyalja Alan Watsonnak a jogösszehasonlítás területén nagy port kavaráó kismonográfiája, a *Legal Transplants*, amelynek egyik fő tézise szerint a jog kölcsönzés (*legal borrowing*) útján fejlődik, tekintve, hogy egyes szabályok az eredetüktől különböző más jogrendszerbe is beilleszthetők, itt is működtethetők s működnek, még akkor is, ha a befogadó jogrendszer strukturális elemei a donor jogrendszerétől nagymértékben különböznek.⁹ Ha Watsonnak és Smitsnek igaza van, a jogi megoldások szabad versenye és a *legal transplant*, vagyis a jogintézmények átültetése révén a legjobb megoldások alkotják majd a közös európai polgári jogot. E felfogás ötvözi a „neotermészetjogias” megközelítés és a gazdasági elemzés módszerét, s ez utóbbit az európai jogközelítés kontextusába helyezi. Joachim Zekoll a többféle jogrendszer alapstruktúráihoz illeszkedő normákat rendszersemleges szabályoknak (*system-neutral rules*) nevezi,¹⁰ Jaye Ellis pedig ezek absztrakciós szintjét és reprezentativitását, azaz elterjedtségét vizsgálja.¹¹

Mindezek alapján számunkra meggyőző, hogy léteznek olyan jogelvek, szabályok, jogintézmények, összefoglalóan: jogi megoldások, amelyek térben és időben is kiállják a próbát: azaz hosszú távon is működőképesnek, mi több: hatékonyak és igazságosnak bizonyulnak, ill. az adott életviszony tekintetében a lehető legjobb szabályozók, s végül: a két nagy jogrendszer, a *common law* és a kodifikált kontinentális magánjog szerkezetéhez is illeszkednek. E megoldásokat nevezem 'ratio communis'-nak. A 'rationes communes' azonosítását, s e megoldások figyelembe vételének előmozdítását — legyen szó akár nemzeti jogi reformról, rekodifikációról, avagy nemzetközi vagy szupranacionális jogközelítésről — egyértelműen és határozottan az összehasonlító jog feladatának tekintem. Mindazonáltal Watsonnak igaza van, amikor egy módszertani problémára hívja fel a figyelmet, s ennek tükrében a tudományág intenzív módszertani önreflexiója is megbocsátható. A jogösszehasonlítás során ugyanis könnyen előfordulhat, hogy olyan jogrendszerekből indulunk ki, amelyeknek semmi köze egymáshoz, amelyek egymással semmilyen kapcsolatban nem állnak és egymásra semmilyen hatást nem gyakorolnak. Ebben az esetben következtetéseink önkényesek és súlytalanok lesznek.¹² E csapda bizonyosan elkerülhető, ha a vegyes jogrendszereket tanulmányozzuk, hiszen itt kettő (vagy) több jogrendszer szerves kölcsönhatását figyelhetjük meg; hovatovább: a jogrendszerek valós kölcsönhatását csak a vegyes

⁹ „Rules can be successfully integrated into a very different system and even into a branch of the law which is constructed on very different principles from that of the donor.” Ld. A. WATSON: *Legal transplants: An approach to comparative law*, Athens—London 1993², 21, 55, 95sk. Watson legnagyobb kritikusa Pierre Legrand, aki szerint csak tartalmatlan szavak ültethetők át, maga a szabály vagy elv szükségképpen oly mértékben torzulást szenved az átültetés során, hogy az már nem is azonosítható átültetésre kiszemelt egykori önmagával. Ld. P. LEGRAND: *The impossibility of 'legal transplants'*, *Maastricht Journal of European & Comparative Law* 4:2 (1997), 111, 120. Álláspontunk szerint a szabály magva, amely jelen tanulmány fogalomrendszerében *ratio communis* is lehet, intakt marad, és a befogadó jogrendszerben is hordozza azt a racionalitást, amely miatt átültetésére sor került.

¹⁰ J. ZEKOLL: *The Louisiana private-law system: The best of both worlds*, *Tulane European & Civil Law Forum* 10 (1995), 13, 18, 30.

¹¹ J. ELLIS: *General principles and comparative law*, *European Journal of International Law* 22 (2011), ld. különösen 955skk., 970sk.

¹² Vö. WATSON: *Legal transplants* (id.), 11.

jogrendszerekben figyelhetjük meg! A jogösszehasonlítás minden más elméleti modellje ehhez képest szükségképpen mesterséges.

II. Vegyes jogrendszerek és a ‘*rationes communes*’, kitekintéssel az európai jogközelítésre

Legszélesebb értelemben véve minden jogrendszer vegyes jogrendszernek tekinthető, hiszen aligha létezik teljes elszigeteltségben fejlődő jogrendszer; mindegyikben előfordul máshol kialakult megoldások átvétele. Szűkebb értelemben véve vegyes jogrendszer az, amelyben egész jogágak, vagy jogágakon belül jelentős jogterületek szignifikáns és azonosítható módon különböző jogrendszerekhez köthetők. S végül, a vegyes jogrendszer legszűkebb értelemben vett fogalmát ismertető Vernon V. Palmer louisianai professzort, a vegyes jogrendszeri jogászok szövetségének elnökét idézzük. Eszerint vegyes jogrendszerrel akkor beszélünk, ha a jogrendszer a *common law* és a (kodifikált) kontinentális jog alapjain nyugszik, jogelvei és jogintézményei jelentős számban és azonosíthatóan hozzárendelhetők egyik vagy másik jogi hagyományhoz (*legal tradition*), s végül: a közjog *common law*, míg a magánjog kontinentális eredetű.¹³ Álláspontja szerint a vegyes jogrendszerek egy új jogcsaládot képeznek.¹⁴ Palmeri értelemben is vegyes jogrendszernek kell tekintenünk Louisiana, Québec, a Dél-afrikai Köztársaság, Puerto Rico, Málta és Izrael, valamint Skócia jogát.

Vegyes jogrendszerekben a különböző jogi hagyományok keretében kialakult jogi megoldások szerves kapcsolatba, kölcsönhatásba kerül(het)nek egymással¹⁵ — egyes szerzők egyenesen szimbiózisról beszélnek¹⁶ — s ennek során a különböző megoldások közül egyeseket kiválasztanak, akár más megoldásokkal kombinálnak, avagy a megoldásokat — mindkét jogrendszer tapasztalataiból merítve — új, a korábbinál ésszerűbb alapokra helyezik.¹⁷ Sokszor jobb megoldások érhetők el így,

¹³ V. V. PALMER: *Introduction to the mixed jurisdictions*, in: uő (ed.): *Mixed Jurisdictions Worldwide: The Third Legal Family*, Cambridge 2001, 7skk.

¹⁴ Vö. PALMER: *A descriptive and comparative overview*, in: uő (ed.): *Mixed Jurisdictions Worldwide* (id.), 17, 76. Ismeretesek más megközelítések is, ld. különösen Esin Örücü szellemes modelljét, amelyben az egyes vegyes jogrendszereket — a jogintézmények integrációs foka szerint — különböző salátákhoz hasonlítja (*purée, mixing bowl, salad bowl, salad plate*). Québec jogrendszerét a „mixing bowl”-hoz sorolja, tekintve, hogy az alapanyagok keveredése és elegyítése (elegyedése) már folyamatban van, azonban a „tapasztalt szakács” még felismerheti ezeket, miközben fel-feltűnnek, ill. elsüllyednek a mixben. („The ingredients are in the process of being blended, while the «knowledgeable cook» can still see the bits and pieces surfacing and sinking.”) Ld. E. ÖRÜCÜ: *Mixed and mixing systems: A conceptual search*, in: E. Örücü — E. Atwood — S. Coyle (ed.): *Studies in Legal Systems: Mixed and Mixing*, The Hague — London — Boston 1996, 343skk.

¹⁵ Ld. az alábbi lelkes kijelentést: „They are fascinating systems to study and to analyse and they help us to increase understanding of law and its function in society.” Ld. ÖRÜCÜ: *Mixed and mixing* (id.), 345. Hasonlóan R. ZIMMERMANN: *Roman law, contemporary law, European law: The civilian tradition today*, New York 2001, 128.

¹⁶ Zweigert és Kötz Louisiana és Québec jogát ekképpen írja le: „fascinating models of a symbiosis of Civil Law and Common Law”. Ld. ZWEIFERT—KÖTZ: *An introduction* (id.), 115skk.

¹⁷ K. G. C. REID: *The idea of mixed legal systems*, *Tulane Law Review* 78 (2003), 26.

mintha csak egy eszközkészlettel dolgozna a jogalkotó vagy — jogrendszertől függően — a jogalkalmazó.¹⁸ Gyakran találkozhatunk vegyes jogrendszerek elemzése kapcsán azzal a kijelentéssel is, miszerint a vegyes jogrendszerek megoldásai egyenesen *'the best of both worlds'*, mindkét világ legjobbjai.

A vegyes jogrendszerek éppen e sajátosságaikkal vonják magukra azon kutatók figyelmét, akik az európai jogközelítési folyamatokat elemzik, végzik, legyen szó akár az Európai Unió szervei által szorgalmazott, gyakran erőltetett ütemben zajló központosított (ld. CESL), akár a professzori körök megfontolt, alapos jogösszehasonlító elemzésein alapuló, alulról építkező jogegységesítő törekvéseiről (PETL, DCFR stb.). E folyamatok során is olyan megoldásokat kell kialakítani, amelyek a *common law* és a kontinentális magánjog rendszeréhez egyaránt illeszkednek, mindkét bázisról elfogadhatóak,¹⁹ s a két jogi hagyomány legjobb elemeit egyesítik, ill. ezek talaján minőségileg más, új és remélhetőleg jobb megoldásokhoz vezetnek. E munka során forrásként szolgálhatnak, mintát és nem utolsó sorban inspirációt nyújthatnak a vegyes jogrendszerek²⁰ mind tartalmi kérdésekben, mind pedig abban, hogy milyen mértékben közelíthető a *common law* és a kontinentális polgári jog; melyek azok a kérdések, amelyekben a két jogi hagyomány megoldásai nem harmonizálhatók, így közöttük választani kell (s ha így adódott, immár mit válasszunk); hogyan kezelhető a jogi sokféleség, miközben bizonyos fokú egység megteremtésén fáradozunk; milyen fokú egységre van valójában szükség az európai közös piacon s így az európai magánjogban, ill. milyen fokú egység elérése valósítható meg egyáltalán.²¹ Hein Kötz szerint az európai magánjog szükségképpen vegyes jogrendszer (lesz), amely remélhetőleg a két jogrendszer legjobb elemeinek kombinációjára épül.²² Ulrich Magnus kissé visszafogottabban azt prognosztizálja, hogy ha nem is szükségképpen a legjobb megoldások kristályosodnak ki két (vagy több) jogrendszer kölcsönhatásának

---

¹⁸ Ld. PALMER: *Mixed jurisdiction worldwide* (id.), 17, 33. A Bécsi Vételi Egyezményt a vegyes jogrendszerekhez hasonlítva ugyanilyen megállapításra jut U. MAGNUS: *The Vienna Sales Convention (CISG) between civil and common law — Best of all worlds?* *Journal of Civil Law Studies* 3:1 (2010), 67skk.

¹⁹ Ld. H. L. MACQUEEN: *Mixed jurisdictions and convergence: Scotland*, *International Journal of Legal Information* 29:2 (2001), 322. Mathias Reimann szerint a szabályoknak mindkét jogi hagyományhoz illeszkedniük kell, ld. M. REIMANN: *Towards a European civil code: Why continental jurists should consult their transatlantic colleagues?* *Tulane Law Review* 73:4 (1999), 1343. Ld. még ZIMMERMANN: *Roman law, contemporary law* (id.), 127; J. DU PLESSIS: *Comparative law and the study of mixed legal systems*, in: *The Oxford Handbook of Comparative Law* (id.), 504; SMITS: *The making of European private law* (id.), 71.

²⁰ Ld. J.-L. BAUDOIN: *Mixed jurisdictions: A model for the XXIst century?* *Louisiana Law Review* 63 (2004), 989; H. KÖTZ: *The value of mixed legal systems*, *Tulane Law Review* 78 (2003), 435; E. ÖRÜCÜ: *A general view of 'legal families' and of 'mixing systems'*, in: *Comparative Law: A Handbook* (id.), 169, 179. Ld. még SMITS: *The making of European private law* (id.), 71. Reinhard Zimmermann e körben kifejezetten a québeci és a louisianai kodifikációra hívja fel a figyelmet, ld. ZIMMERMANN: *Comparative law and the europeanization of private law*, in: *The Oxford Handbook of Comparative Law* (id.), 539, 577.

²¹ Ld. REIMANN: *Towards a European civil code* (id.), 1341. Ugyanígy J. SMITS: *A European private law as a mixed legal system*, *Maastricht Journal of European & Comparative Law* 5:4 (1998), 338.

²² KÖTZ: *The value of mixed legal systems* (id.), 439.

eredményképpen, egyfajta relatív optimum elérhető, amely az előnyök maximalizálásán és az egyes jogrendszerekben kialakult jogi megoldások hátulütőinek, előnytelen mellékhatásainak minimalizálásán alapul.²³ Baudouin szerint a vegyes jogrendszerek abban is példát mutathatnak, hogy hogyan őrizhető meg a jogrendszer identitástudat-fenntartó szerepe, miközben az az egységesítési folyamat során óhatatlanul maga is átalakul.²⁴ E metajurisztikus megfontolás az európai dimenzióban is fontos szempont.

Ha a vegyes jogrendszer vizsgálatát egyes jogterületekre vagy jogintézményekre szűkítjük, akkor az eredmények nem mindig igazolják a fenti előfeltevést és víziót. Maga Smits professzor is elismeri a skót és a dél-afrikai jogot vizsgálva, hogy a vegyes jogrendszeri eszközkészletekből nem mindig a legjobb megoldások kerülnek ki győztesen.²⁵ Ugyanezen az állásponton van Jacques du Plessis dél-afrikai professzor is. Álláspontja szerint nincs szó egy olyan általános jogi evolúciós folyamatról, amely mindig a legjobb megoldások kiválasztódását eredményezné, ezért erősíteni kell azokat a folyamatokat, amelyek a legjobb jogi megoldások azonosításához vezetnek, és minimalizálni annak kockázatát, hogy a rosszabb megoldások gyökeresedjenek meg.²⁶

Az eredményeket bizonyos makro-szintű torzító tényezők is befolyásolják. A legtöbb esetben ugyanis nem önkéntes, szabad döntésen alapuló lépés idézte elő a jogrendszerek találkozását. Ahogy a skótokat vagy a búrokat, úgy *Nouvelle France*, az akkori Québec franciaajkú lakosságát sem kérdezte meg senki az angol győzelem idején, hogy kívánják-e jogrendszerüket *common law* elemekkel elegyíteni és színesíteni. Kezdetben tehát szó sem volt a jogi megoldások szabad áramlásáról, a jogintézmények egészséges, tudományos és objektív alapokon zajló versenyéről, amelyben az elvek és szabályok egyenlő esélyekkel indulhattak volna, s amely során szükségképpen a legjobb megoldás kerül ki győztesen. Márpedig Smits professzornak a jogi megoldások szabad versenyén alapuló modellje egyenlő esélyekkel induló, egyenrangú jogi megoldásokat feltételez, vagyis olyan eszközkészletet, amelyből a jogalkotó, ill. a jogalkalmazó mindennemű külső nyomás nélkül választ.²⁷ Egy-egy átvett jogi megoldás meggyökeresedésének esélyét nagymértékben rontotta, ha az átvétel katonai, politikai kényszer hatására történt.²⁸ Nem kevésbé torzító hatású, ha mindennek az ellenkezője történik. Adott egy jogi megoldás, amely egy másik jogrendszer elemeként alakult ki. Illeszkedne a befogadó jogrendszer szerkezetébe, sőt, tartalmát, hatását tekintve hatékonyabb, igazságosabb

---

²³ MAGNUS: *The Vienna Sales Convention* (id.), 69, 95skk.

²⁴ BAUDOUIN: *Mixed jurisdictions* (id.), 984, 988.

²⁵ J. SMITS: *Scotland as a mixed jurisdiction and the development of European private law: Is there something to learn from evolutionary theory?* *European Journal of Comparative Law* 7/5 (2003), 4 [www.ejcl.org/75/art75-1.html].

²⁶ J. DU PLESSIS: *The promises and pitfalls of mixed legal systems: The South African and Scottish experiences*, *Stellenbosch Law Review* 9:3 (1998), 343.

²⁷ SMITS: *The making of European private law* (id.), 148sk.

²⁸ Ld. J. FEDTKE: *Legal transplants*, in: *Elgar Encyclopedia* (id.), 434sk. R. EVANS-JONES: *Mixed legal systems, Scotland and the unification of private law in Europe*, in: *The Contribution of Mixed Legal Systems* (id.), 44sk.

eredményre is vezetne, vagy éppen egyszerűbben érné el ugyanazt a hatást. Átvételére azonban mégsem kerül sor, mert az ország, tartomány döntéshozói avagy a jogalkalmazók — általában történelmi, politikai okokból — mély ellenszenvvel viseltetnek minden iránt, ami az elnyomó, megszálló, vagy annak vélt hatalomtól származik, ill. ahhoz köthető.²⁹ Québecben a XIX. századot az első,³⁰ a XX. század első felét pedig a második tendencia jellemezte.³¹ A történeti-politikai torzító tényezők mellett számolni kell egyszerű véletlenekkel is. Így előfordulhat, hogy a két jogrendszer egymástól függetlenül ugyanarra a megoldásra jut anélkül, hogy közöttük e tekintetben bármilyen kapcsolat lett volna.

A vegyes jogrendszerek mindezen torzító tényezők ellenére magukban hordozzák annak lehetőségét, hogy a jogi megoldásoknak — különösen a politikai konszolidációt követően — mégiscsak egyfajta versengése alakuljon ki, s a jogalkotó, avagy a jogalkalmazó egy lényegesen színesebb palettáról válassza ki az alkalmazandó jogintézményeket, mintha a két jogrendszer kölcsönhatására egyáltalán nem került volna sor. Három teszt segítségével pedig kísérletet lehet tenni az átvett jogintézmények közül a '*ratio communis*'-nak tekinthetők azonosítására. Elsőként az ún. „időmúlás tesztet” említjük. Ha az átvett jogintézmény már hosszabb ideje jelen van a befogadó jogrendszerben, alkalmazása nemcsak valamiféle ad-hoc kompromisszumot jelent, akkor nagyobb a valószínűsége, hogy '*ratio communis*'-ről van szó. Így pl. Reid a beilleszkedés négy fázisát különbözteti meg, amely a szabály „érkezésével” kezdődik, amit a befogadó jogrendszer reakciója követ. A harmadik lépcsőfok az átvett szabály asszimilációja a befogadó jogi közegben, végül ez utóbbi a maga képére formálja, ill. sajátjaként újrafogalmazza, újraértelmezi, akár újraterelemi a szabályt, elvet. Ha az átvett szabály e negyedik szakaszt is „teljesíti”, tartós befogadása és '*ratio communis*' volta több mint valószínű.³² A második az ún. „koherencia teszt”. A jogi megoldásnak végső soron illeszkednie kell mindkét jogrendszer szerkezeti elemeihez. Anélkül hovatovább, hogy felborítaná a befogadó

²⁹ Ld. H. P. GLENN: *Quebec: mixité and monism*, in: *Studies in Legal Systems: Mixed and Mixing* (id.), 10. DU PLESSIS: *The promises and pitfalls* (id.), 347. PALMER: *Mixed jurisdictions*, in: *Elgar Encyclopedia* (id.), 467, 469.

³⁰ Ld. S. NORMAND: *An introduction to Quebec civil law*, in: A. Grenon — L. Bélanger-Hardy (ed.): *Elements of Quebec civil law: a comparison with the common law of Canada*, Toronto 2008, 77skk. Normand bírálja a Kanadai Legfelsőbb Bíróság (*Supreme Court of Canada*) jogegységesítésre irányuló törekvéseit és gyakorlatát, mivel e törekvések során mindig a *common law* megoldásokat részesítették előnyben a francia eredetű québeci polgári jog ellenében; még a tartományi polgári jog jogintézményeit is a *common law* megoldásainak megfelelően értelmezték, amennyiben a jogintézmény mögött *common law* hatást sejtettek. Ld. ugyanehhez J. E. C. BRIERLEY — R. A. MACDONALD: *The place of the civil law and the civil code in the legal order*, in uő (ed.): *Quebec Civil Law: An Introduction to Quebec Private Law*, Toronto 1993, 33, 51sk. margószám; J.-L. BAUDOIN: *The impact of the common law on the civilian systems of Louisiana and Quebec*, in: J. Dainow (ed.): *The Role of Judicial Decisions and Doctrine in Civil Law and in Mixed Jurisdictions*, Baton Rouge 1974, 18skk; J. H. V. HEDEL: *Towards a European 'ius commune': What lessons can we learn from Quebec's mixed legal system?* [LLM Thesis: McGill University Institute of Comparative Law], Montreal 2004, 47skk; GLENN: *Quebec: Mixité and monism* (id.), 10; C. L'HEUREUX-DUBÉ: *Bijuralism: A Supreme Court of Canada justice's perspective*, *Louisiana Law Review* 62:2 (2002), 461skk.

³¹ SMITS: *The making of European private law* (id.), 116.

³² REID: *The idea of mixed legal systems* (id.), 28sk.

jogrendszer szerkezetének egyensúlyát.³³ Ha az átemelt szabály az adaptációs folyamat során változik is, annak magva, a *'ratio communis'* intakt marad. S végül az ún. „kontroll tesztet” említhetjük, ami nem jelent mást, minthogy meg kell vizsgálni az adott jogintézmény fejlődését más vegyes jogrendszerekben is; lehetőség szerint akár az összes vegyes jogrendszerben. Ha hasonló tendenciák rajzolódnak ki, akkor ezek nagy valószínűséggel a szabály mögött meghúzódó *'ratio communis'* miatt alakultak így, s nem a torzító tényezők hatására.

Habilitációs monográfiaként megjelölt munkám, s a jelen tanulmány is arra vállalkozik, hogy minél több *'ratio communis'*-t tárjon fel Québec felelősségi jogának tanulmányozása révén. Québec azért is bizonyult jó választásnak, mert a tartomány jogrendszere az elmúlt ötven esztendőben mindkét torzító hatástól mentes volt: az érintkező jogrendszerek kölcsönhatása így elsősorban önkéntes jogalkotói, jogalkalmazói döntésekre sorozatára vezethető vissza. E döntések célja jellemzően nem mást volt, minthogy Québec minél inkább részese legyen az észak-amerikai gazdasági, kereskedelmi körforgásnak, élvezze e nagy közös piac valamennyi előnyét. A jogközelítési folyamatok mozgatórugója tehát meglehetősen hasonló az Európai Unió keretein belül zajló jogegységesítéshez. A felelősségi (és kártérítési) jog pedig azért kiváló vizsgálódási terep, mert egyrészt a társadalomban érvényesülő értékpreferenciákat és értékkonfliktusokat egyfajta sűrített valóságként tükrözi, másrészt pedig mert ez az a jogterület, ahol a kontinentális magánjog szabályainak magas absztrakciós szintje miatt a *common law* megoldások érvényesülése világosan érzékelhető volt, és eredményes tudott lenni. A *common law* maga történetiségében kialakult *tort*-jai, s így a *tortok* alkalmazása során kialakult doktrínák alkalmasnak bizonyultak olyan átfogó fogalmak tartalmának kitöltésére, mint a kár, az okozatosság vagy éppen a vétkekesség, felróhatóság.³⁴

III. 'Rationes communes' és Québec felelősségi joga: a következtetések öt csoportja

Québec felelősségi jogát történeti és dogmatikai elemzésnek alávetve, ill. a *common law* tartományok jogával való funkcionális jogösszehasonlító vizsgálatát követően következtetéseimet öt csoportba soroltam.

Találkozhatunk olyan jogi megoldásokkal, amelyek mindkét jogrendszerben jelen vannak, mindkét jogrendszer szerkezetébe jól illeszkednek s mindkét jogrendszer bírói gyakorlatában jól működnek, anélkül, hogy bármiféle kölcsönhatás lenne megállapítható e jogrendszerek között. Ide sorolandó a ténybeli és a jogi okozatosság

³³ Ld. ZWEIGERT—KÖTZ: *An introduction to comparative law* (id.), 17; BAUDOUIN: *Mixed jurisdictions* (id.), 990; DU PLESSIS: *The promises and pitfalls* (id.), 344, 346sk.; ZEKOLL: *The Louisiana private-law system* (id.), 3.

³⁴ DU PLESSIS: *Comparative law* (id.), 505; PALMER: *The fate of general clause in a cross-cultural setting: The tort experience of Louisiana*, *Loyola Law Review* 46:3 (2000), 55skk.; P. D. CRUZ: *Comparative law in a changing world*, London — New York 2008³, 350. Ugyanígy SMITS: *Introduction* (id.), 10sk. Ld. még PALMER: *Introduction to the mixed jurisdictions* (id.), 55skk. Louisiana kapcsán egyenesen az „akviliánus homlokzat mögött megbúvó angol enteriőr”-ról beszél.

közötti különbségtétel; az ok-okozati összefüggés megszakítását bizonyos esetekben megállapítani engedő *novus actus interveniens* doktrína; az előreláthatósági korlát,³⁵ a *vis maior* fogalma mint elháríthatatlan, előreláthatatlan és külső körülmény;³⁶ a közjogi és a magánjogi jogellenesség függetlensége,³⁷ egyetemleges felelősség közös károkozás esetén — ideértve azt az esetet is, amikor a résztvevők közül nem lehet pontosan megállapítani, hogy melyikük okozta a kárt³⁸ —, és végül de nem utolsó

---

³⁵ Az előreláthatósághoz a québeci jogban ld. P. DESLAURIERS: *Injury, causation, and means of exoneration*, in: *Elements of Quebec Civil Law* (id.), 385skk., a *common law* hatások tekintetében, így pl. az ún. „*thin skull doctrine*” érvényesüléséről ld. uo. 395. Az adekvát kauzalitás és az előreláthatósági korlát összefüggéseiről ld. uo. 418sk. A deliktualis felelősségi joghoz ld. még D. JUTRAS: *Civil liability: Remedies for breach of contractual and extra-contractual obligations*, in: *Quebec Civil Law: An Introduction* (id.), 469, 517. margószám. A *Hadley v Baxendale* rule francia gyökereiről ld. S. WADDAMS: *The law of damages*, Toronto 2004⁴, 14.30. margószám. Ld. még az előreláthatósági korlát kritikai elemzéséhez uo. 14.280sk. margószámok, valamint J. SWAN: *Canadian contract law*, Canada 2006, 380. Az előreláthatósági klauzula fejlődéshez, különösen az ún. *Wagon Mound* ítéletek után ld. A. M. LINDEN — B. FELDTUSEN: *Canadian tort law*, Markham 2006⁸, 363skk.; J. C. SMITH: *The limits of tort liability in Canada: Remoteness, foreseeability and proximate cause*, in: A. M. Linden (ed.): *Studies in Canadian Tort Law*, Toronto 1968, 88, 104skk.; WADDAMS: *The law of damages* (id.), 14.490., 14.530skk. margószámok. A kanadai bíróságok innovatív joggyakorlatához ld. SMITH: *The limits of tort liability* (id.), 110. A *thin skull* doktrínáról ld. uo. 109 és WADDAMS: *The law of damages* (id.), 14.500. margószám; LINDEN—FELDTUSEN: *Canadian tort law* (id.), 380skk. Az előreláthatósági korlát jelenlegi bírói gyakorlatához ld. uo. 374. Ld. továbbá a Legfelsőbb Bíróság *Mustapha v Culligan of Canada Ltd.*, 2008 SCC 27 [2008] 2 SCR 114 döntését, különösen az indokolást a 113. margószámmal. Az előreláthatósági korlát kritikai elemzését ld. különösen WADDAMS: *The law of damages* (id.), 14.410. margószám; LINDEN—FELDTUSEN: *Canadian tort law* (id.), 375skk.; SMITH: *The limits of tort liability* (id.), 95skk., 111skk. Az ún. *thin skull doctrine* ('Egg shell skull' rule) az európai jogegységesítési törekvésekben is megjelenik, ld. *Draft Common Frame of Reference* VI, 4:101 (2): „In cases of personal injury or death the injured person's predisposition with respect to the type or extent of the injury sustained is to be disregarded.” Ld. CH. VON BAR — E. CLIVE (ed.): *Principles, definitions and model rules of European private law. Draft common frame of reference* (a továbbiakban: DCFR), IV, Oxford 2010, 3566, 3573sk., a francia joghoz ld. 3588, az angol joghoz ld. 3592.

³⁶ Québec jogában ld. M. CUMYN: *The law of contracts*, in: *Elements of Quebec Civil Law* (id.), 239, 303; DESLAURIERS: *Injury, causation, and means of exoneration* (id.), 425.

³⁷ Québechez ld. többek között a Legfelsőbb Bíróság *St Lawrence Cement Inc v Barrette*, 2008 SCC 64 döntését, különösen az indokolás 34. margószámát. Ld. még a *Canadian National Railway Co v Vincent* [1979] 1 SCR 364 döntést, különösen 372skk., 382. Ez utóbbi döntésre hivatkozik is a Legfelsőbb Bíróság egy másik — *common law*-n alapuló — ügyben, ld. *Ryan v Victoria (City of)* [1999] 1 SCR 201, 37. Az elv alkalmazásához a *common law* tartományok jogában ld. még a *The Queen (Can) v Saskatchewan Wheat Pool* [1983] 1 SCR 205 döntést. A jogági jogellenesség függetlenségével alapvetően a szakirodalom is egyetért, ld. LINDEN—FELDTUSEN: *Canadian tort law* (id.), 241, 823; K. COOPER-STEPHENSON: *The fairest of them all: the Supreme Court of Canada's tort jurisprudence*, in: S. Beaulac — S. G. A. Pitel — J. L. Schulz (ed.): *The Joy of Torts*, Markham 2003, 59; L. LAVALLÉE: *Bijuralism in Supreme Court of Canada judgments since the enactment of the Civil Code of Quebec*, 2001, online: Department of Justice Canada [www.justice.gc.ca/eng/dept-min/pub/hfl-hlf/b3-f3/bf3b.pdf] 13. Ld. még DCFR VI, 3:102, 3401, 3405.

³⁸ Ld. a *Code Civil du Québec* 1480. cikkét. A *common law* tartományok jogához ld. a Legfelsőbb Bíróság *Cook v Lewis* [1951] SCR 830 döntését (két vadász lőtt ugyanabba az irányba, és nem volt megállapítható, hogy melyikük találta el a felperest), ld. különösen az indokolás 830, 834sk., 842. oldalait. Québec jogához ld. még a következő döntést: *St-Jean v Mercier*, 2002 SCC 15 [2002] 1 SCR 491, különösen az indokolás 118. margószámát. A bíróság québeci és *common law* döntésekre is hivatkozik. A szakirodalomból ld. LINDEN—FELDTUSEN: *Canadian tort law* (id.), 818⁷; DESLAURIERS:

sorban a kárenyhítési kötelezettség.³⁹ E jogintézmények ‘*ratio communis*’ volta megállapítható, ám ebben a vonatkozásban a vegyes jogrendszeri elemzés pusztán egyfajta deklaratív szerepet tölt be, mert nem a jogrendszerek szerves fejlődésen alapuló kölcsönhatása vezetett a ‘*ratio communis*’ megoldások kialakulására. E csoportot a „párhuzamos azonosságok” vagy „eredeti párhuzamok” csoportjának lehet nevezni, vagy, ahogy egy angol nyelvű tanulmányomban hívom: „original parallelisms”.⁴⁰

Vannak olyan tényállások, ahol a québeci jog végül mereven elzárkózott a *common law* megoldások befogadásától, még ha bizonyos elsőfokú bíróságok részéről — az akkor még *common law* orientációjú *Supreme Court of Canada* támogatásával — volt is erre irányuló kísérlet.⁴¹ Példaként említhetjük az ingatlan tulajdonosának, birtokosának felelősségét abban az esetben, ha valaki a földjére lép, és ott kárt szenved. A *common law*-ban kialakult *occupiers’ liability* alapján a felelősség és a mentesülés jórészt az ingatlanra belépő személy jogi státuszától függ, vagyis attól, hogy ő jogellenesen lép-e a területre (*trespasser*), jogszerűen, megengedett módon, de jelenlétéhez a föld birtokosának üzleti érdeke nem fűződik (*licensee*), avagy a föld birtokosának üzleti érdeken alapuló hívására (*invitee*). Québec bíróságai e bonyolult megközelítést elvetették, s minden esetben a *bon père de famille* — mi úgy mondanánk: az adott helyzetben általában elvárhatóság — mércéjét alkalmazták.⁴² A *common law* megoldás elvetése indíciium abban a tekintetben, hogy aligha lehet szó ‘*ratio communis*’-ről, már csak azért sem, mert később a *common law* tartományok többsége is egyszerűbb, kifejezett törvényi szabályozással váltotta fel e nehézkes jogi megoldást.⁴³

Injury, causation, and means of exoneration (id.), 421sk. Ld. még a *Code Civil du Québec* előkészítő anyagai közül: [Civil Code Revision Office:] *Rapport sur les obligations = Report on obligations* by J.-L. BAUDOIN et al. (Committee on the Law of Obligation, Montreal 1975), 292., 295. cikkek magyarázattal a 373., 375., 377., 379. oldalakon; [Civil Code Revision Office:] *Report on Quebec Civil Code: Commentaries*, vol. 2, tome 1, books 1 to 4 (Éditeur Officiel Québec 1977) = *Quebec Civil Code Report*, vol 2, 311., 313. cikkek magyarázatokkal a 679sk. oldalakon. Ld. még DCFR VI, 4:103 (3600, 3603; a francia joghoz: 3603, az angol joghoz: 3607).

³⁹ Ld. a *Code Civil du Québec* 1479. cikkét. A québeci jog és a *common law* tartományok joga közötti hasonlóságokhoz ld. DESLAURIERS: *Injury, causation, and means of exoneration* (id.), 398sk., ill. a Legfelsőbb Bíróság *Laflamme v Prudential-Bache Commodities Canada Ltd*, 2000 SCC 26 [2000] 1 SCR 638 döntésének indokolását, különösen 52—57. margószámok. A *common law* tartományok bírói gyakorlatához rengeteg példával ld. WADDAMS: *The law of damages* (id.), 15.70., 15.140., 15.200, 15.260. margószámok. Ld. még a kárenyhítési kötelezettség alkotmányjogi összefüggéseiről M. RAMSAY: *The religious beliefs of tort victims: Religious thin skulls or failures of mitigation?* *Canadian Journal of Law & Jurisprudence* 20:2 (2007), 399.

⁴⁰ Ld. FUGLINSZKY Á.: *Civil liability in a mixed jurisdiction: Quebec and the network of ‘ratio communis’*, *Tulane European & Civil Law Forum* 28 (2013), 48.

⁴¹ Ld. *Hamel v Charté* [1976] 2 SCR 680, különösen 688.

⁴² Ld. *Rubys v Gray Rocks Inn Ltd* [1982] 1 SCR 452, különösen 468. Ld. még A. BROSSARD: *Four lectures on the law of torts in Quebec*, *Revue juridique Thémis* [o. s.] 5:16 (1954-55), 243; BAUDOIN: *The impact of the common law* (id.); 20sk; B. DICKSON: *Federalism, civil law and the Canadian judiciary: an integrated vision*, *Revue juridique Thémis* [o. s.] 28:2-3 (1994), 476sk.

⁴³ Ld. a következő tartományok törvényeit az *occupiers’ liability* tárgyában: Nova Scotia (SNS 1996, c 27); Prince Edward Island (RSPEI 1988, c O-2); Alberta (RSA 2000, c O-4); Ontario (RSO 1990, c O.2); Manitoba (CCSM 1987, c O8) British Columbia (RSBC 1996, c 337).

A harmadik esetcsoportba azokat a jogi megoldásokat soroltam, ahol a 'ratio communis' kialakításában, azonosításában a két jogrendszer kölcsönhatása meghatározó — konstitutív — szerepet játszott.

A negyedik csoportnak — az angol nyelvű tanulmányomban — a *hermeneutical equalization* elnevezést adtam, az e csoportba tartozó 'ratio communis' megoldásokat e helyütt az „absztrakciós szintek kiegyenlítődéseként” jelölöm. A furcsa elnevezés oka a következő: a *common law* esetcsoportokon alapuló, a jogot esetről-esetre értelmező és fejlesztő induktív megközelítése igenis igényli a magasabb absztrakciós szinten, általános jelleggel és érvennyel megfogalmazott jogintézményeket; a kontinentális polgári jog viszont, amely generálklauzuláit és általánosan megfogalmazott tényálláselemeit alapvetően deduktív módszerrel alkalmazza, ne tagadjuk: esetcsoportokat keres, és eseti megfontolásokat vizsgál. Így mindkét jogrendszer mintegy hermeneutikai köröket futva egészíti ki a maga alapkoncepcióját a másik jogrendszerből átvett, és ott más absztrakciós szinten kialakított jogi megoldásokkal. Végül: az absztrakciós szintek közötti különbségek úgymond kiegyenlítődnének, gyakran megoldások új kombinációját, vagy éppen új megoldásokat hozva létre. Mindkét jogrendszer igénybe vesz valamennyi absztrakciós szinten kialakult jogi eszközt, hiszen az élet és a felelősségi jog komplexitása ezt követeli meg annak érdekében, hogy többé-kevésbé kiszámítható és igazságos döntések szülessenek. Következtetésem e csoportjánál tehát kettős értelemben beszélhetünk 'ratio communis'-ről. Egyrészt tartalmi értelemben: magukat a kialakult megoldásokat tekintve, másrészt pedig módszertani értelemben: az absztrakciós szintek közötti különbségek hermeneutikai kiegyenlítődése mint folyamat is 'ratio communis', amelyet újfent érdemes tanulmányozniuk azoknak, akik a polgári jog megreformálásán, egységesítésén fáradoznak.

Az ötödik csoport azon — ritkán előforduló — eseteket öleli fel, ahol a jogrendszerek kölcsönhatása kontraproduktívnak bizonyult; másként fogalmazva: nem a 'ratio communis' kerekedett felül, az egyik jogrendszer a másik jogrendszer szerves fejlődését eltérítette, a jogi evolúció nem tudott érvényesülni, így a ma is alkalmazott megoldás nem felel meg a „relatív optimum” magnusi követelményének.

A továbbiakban néhány példát szeretnék bemutatni következtetésem harmadik, negyedik és ötödik csoportjából.

1. A harmadik csoport: 'ratio communis' megoldások a jogrendszerek kölcsönhatásának köszönhetően

a) Common law hatások Québec felelősségi jogában

Elsőként a *common law* Québec jogára gyakorolt hatásait érdemes számba venni. A jóhírnév, ill. becsület megsértése (*defamation*) a *common law*-ban egy önálló, speciális tort, vétkességtől független felelősség, a károkozó csak a konkrétan meghatározott kimentési okok egyikére hivatkozással (*absolute privilege, qualified privilege, fair comment*) mentheti ki magát. Ezzel szemben Québecben az általános deliktuális felelősségi generálklauzula alapján ítélik meg e jogsértő cselekményeket

is. Itt felróhatósági alapú felelősségről van szó, a felróhatóságot pedig a felperesnek kell bizonyítania.⁴⁴ Québec bírói gyakorlata — amellet, hogy a *common law* kifogások formális átvételének határozottan ellenállt — a felróhatóság értelmezése során figyelembe vette e kifogások tartalmát és az ezek mögött meghúzódó, angol alkotmányos elveket.⁴⁵

Hasonlóképpen ésszerűnek tűnik, hogy a québeci bíróságok a gazdasági társaságok vezető tisztségviselőinek felelőssége kapcsán — bár formailag csak és kizárólag a *Code Civil du Québec* megbízásra vonatkozó szabályait és a tartományi társasági törvény irányadó generálklauzuláját alkalmazzák — jelentős mértékben támaszkodnak a *common law* gyakorlatában kialakult és az üzleti élet, üzleti döntések sajátosságait és kockázatait is figyelembe vevő *duty of loyalty* és *duty of care* jól ismert *common law* doktrínáira, ahogy az Egyesült Államokból átvett *business judgement rule* szabályára is.⁴⁶

A *common law* hatása azonban nemcsak ilyen speciális kérdésekben jelentkezik. Figyelemre méltó, hogy Québec felelősségi joga nem követte a francia jog azon tendenciáit, amely a mi fogalmaink szerint a jogellenességet és vétkenességet, ill. felróhatóságot is magában foglaló *faute* fogalmába a vétőképeséget is beleértette, továbbá nem követte a *faute* szigorú objektívizálódásának, *faute objective* vagy *faute*

⁴⁴ Ld. *Prud'homme v. Prud'homme*, 2002 SCC 85 [2002] 4 SCR 663, különösen az indokolás 35. és 38. margószámait és a *Bou Malhab v Diffusion Métromédia CMR Inc*, 2011 SCC 9 döntés, 15. és 22a margószámok. A *common law* gyakorlathoz ld. LINDEN—FELDTUSEN: *Canadian tort law* (id.), 782; ld. még *Defamation: Report of the Saskatchewan Commissioners*, in: *Proceedings of the Sixty-ninth Annual Meeting (Uniform Law Conference of Canada)*, held at Victoria, British Columbia August 1987, Appendix C, 113, 118, 132, ill. Kary átfogó elemzését: J. KARY: *The constitutionalization of Quebec libel law 1848—2004*, *Osgoode Hall Law Journal* 42:2 (2004), 229skk., különösen 266skk. Québecben nem feltétlenül akadályozza a felelősségre vonást az, ha az információ megfelel a valóságnak.

⁴⁵ Ld. *Prud'homme* 51—63. margószámok. Ld. az alábbi két figyelemre méltó esetet a québeci bírói gyakorlatból: *Lafferty, Harwood & Partners v Parizeau*, 2003 CanLII 32941 (QC CA), különösen 13—20., 24sk., 40. margószámok; és *Société Saint-Jean-Baptiste v Hervieux-Payette*, 2002 CanLII 8266 (QC CA), különösen 26—36. margószámok. A szakirodalomból ld. F. SABOURIN: *ULCC Acts and the Quebec Civil Code*, *Uniform Law Conference of Canada, Civil Section*, 21-25 August 2005, St. John's, New Foundland and Labrador, 8.

⁴⁶ A kérdéstről általában ld. C. JORDAN: *The new morality in Quebec company law: Directors' liability after the Civil Code of Quebec*, 2009, online: *Social Science Research Network* [<http://ssrn.com/abstract=1513642>]; P. MARTEL: *The duties of loyalty of directors of federal business corporations: Impact of the Civil Code of Québec*, *Revue juridique Thémis* [o. s.] 42:1-2 (2008), 147; UŐ: *The duties of care, diligence and skill owned by directors of federal business corporations: Impact of the Civil Code of Québec*, uo. 233. A bírói gyakorlatból pedig ld. a következő québeci esetet: *Bank of Montreal v Kuet Leong Ng* [1989] 2 SCR 429, a *business judgement rule* tekintetében pedig a következő legfelsőbb bírósági döntést: *Peoples Department Stores Inc (Trustee of) v Wise*, 2004 SCC 68 [2004] 3 SCR 461, különösen 56—71. margószámok. Az új tartományi társasági törvény, amely 2011. február 14-én lépett hatályba, még inkább a *common law* irányába mozdította el a vezető tisztségviselők felelősségére vonatkozó szabályokat, bizonyos részben a szövetségi társasági törvényt tekintve mintának, amelyet egyébiránt *common law* stílusban kodifikáltak. A 119. cikk 2. bek. rögzíti pl. a „*duty to act with prudence and diligence, honesty and loyalty in the interest of the corporation*” követelményét. A „*prudence and diligence*” fennáll többek között akkor, ha a vezető tisztségviselő jóhiszeműen és ésszerűen, megfelelő szakember, a társaság valamely munkatársa vagy szerve által készített jelentésre támaszkodva hozta meg döntését. Ld. ehhez *Business Corporations Act*, RSQ c S-31(1), 121. cikk.

sociale-lá alakulásának folyamatát sem. Québec joga a *common law*-hoz hasonlóan önálló tényálláselemnek tekinti a vétőképeséget, a magatartás következményeinek belátását, jóval ésszerűbb megoldást kínálva, mint a francia jog, amely e körülményeket is a *faute* keretében vizsgálja. Egy kisgyermek, vagy értelmi fogyatékkal élő személy magatartását az adott helyzetben általában elvárható ideáltipikus magatartáshoz hasonlítani nem volna igazságos; megfelelő ideáltípusok képzése pedig — úgy is mint az ideáltipikus kisgyermek vagy az ideáltipikus szellemi fogyatékkal élő — meglehetősen furcsán hangzik, tekintve, hogy e személyek magatartása immanensen kiszámíthatatlan, s így aligha tipizálható.⁴⁷ 'Ratio communis' tehát a vétőképeség önálló vizsgálata. Ahogy 'ratio communis' gondos mérlegelés után bizonyos személyes körülmények (életkor, betegségek) figyelembe vétele is a *bon père de famille*, ill. *reasonable man* mércéjének meghatározása során. A *faute* fogalma Québecben objektív és egyéni tényezők dinamikus és rugalmas mérlegelésén alapul, ami képessé teszi a felelősségi jogot a gazdasági, társadalmi és erkölcsi változásokhoz való megfelelő alkalmazkodásra.⁴⁸ Hasonlóan foglalnak állást a PETL alkotói és szerkesztői is, ellenkező esetben ugyanis a felróhatóság alapú felelősség teljességgel tárgyi avagy objektív felelősséggé alakulna át.⁴⁹

Common law hatások nemcsak a felelősségi feltételeknél, hanem a kárfogalomban és a kártérítési módokban is tetten érhetők. A nem vagyoni károk kapcsán számos dogmatikai s még inkább jogpolitikai döntést kell meghoznia a jogalkotónak, avagy a

---

⁴⁷ Ld. BROSSARD: *Four lectures* (id.), 241 és N. KASIRER: *The infants as bon père de famille: 'objectively wrongful conduct' in the civil law tradition*, *American Journal of Comparative Law* 40:2 (1992), különösen 349skk., 356sk., 373. SH. V. PRAAGH: *'Sois Sage': Responsibility for childishness in the law of civil wrongs*, in: J. W. Neyers — E. Chamberlain — S. G. A. Pitel (ed.): *Emerging Issues in Tort Law*, Oxford—Portland 2007, különösen 70, 73. A *common law* tartományok gyakorlatához ld. L. N. KLAR: *Tort law*, Toronto 2003³, 471; LINDEN—FELDTHUSEN: *Canadian tort law* (id.), 153sk.; G. H. L. FRIDMAN: *The law of torts in Canada*, Toronto 2002² 471sk., bár ez utóbbi szerző utal a „*prudent child of given years*” fogalmára, ami azt mutatja, hogy a vétőképeség és a vétkesség egyes *common law* megközelítésekben is összemosódni látszik. A DCFR figyelemreméltó kompromisszumot fogalmaz meg e kérdésben. A VI, 3:103 cikk szerint 18. életévét be nem töltött személy csak akkor vonható felelősségre, ha nem tanúsítja azt a gondosságot, amely az eset összes körülményeire tekintettel egy azonos korú személytől elvárható. Hét év alatti személy egyáltalán nem vonható felelősségre. Ld. DCFR 3423—3425. A DCFR alkotói és szerkesztői szerint „something like the average care taken by a mentally disabled person does not exist.” Mindazonáltal a vétőképtelenség nem zárja ki a felelősséget teljes egészében, hanem egy ésszerű megtérítésre korlátozza (*reasonable recompense*), amelynek megállapítása attól függ, hogy a méltányosság — tekintettel a felek vagyoni helyzetére és az eset összes körülményeire — indokoltá teszi-e azt. Ld. DCFR VI, 5:301 cikk és annak magyarázatai, 3689—3690. Tehát a vétőképeség a felelősség előfeltétele, de hiánya mégsem feltétlenül zárja ki a helytállást, csak annak mérséklését eredményezi, nyilvánvalóan jogpolitikai megfontolások alapján.

⁴⁸ D. JUTRAS: *Factual bases of liability*, in: *Quebec Civil Law: An Introduction* (id.), 444, 487. margószám; KASIRER: *The infants as bon père de famille* (id.), 363; LINDEN—FELDTHUSEN: *Canadian tort law* (id.), 144, 821.

⁴⁹ P. WIDMER: *Liability based on fault. Introduction*, in: *European Group on Tort Law: Principles of European Tort Law. Text and Commentary* (a továbbiakban: PETL), Wien — New York 2005, 68. PETL 4:102, a magyarázathoz ld. UŐ: *Liability based on fault, required standard of conduct*, uo. 75skk. Ld. még G. WAGNER: *Comparative tort law*, in: *The Oxford Handbook of Comparative Law* (id.), 1003, 1028.

jogalkalmazónak. Az immateriális érdeksérelmeknek nincs a priori vagyoni értéke, sem *a priori* felső határa, s a kártérítési összeg megállapítása során irányadó szempontokat is „mesterségesen” kell pótolni. Az értékbeli megfeleltethetőség hiánya célvitákat is generál: mi legyen a kártérítés funkciója. A vegyes jogrendszerek tapasztalatai e körben is figyelemre méltóak. Idő hiányában, e témakörben csak egyetlen markáns *common law* hatást, a testi épségben, egészségben okozott nem vagyoni károk „megtérítése” a *Supreme Court* által kialakított 1978-as árszínvonalon számított 100.000-dolláros felső összeghatárát emeljük ki. Eszerint a kártérítés a súlyosabb személyi sérülések esetén sem haladhatja meg e felső határ inflációval indexált értékét. E megoldás lehetővé teszi, hogy hasonló eseteket hasonlóan ítéljen meg a bíróság, ugyanakkor mégsem rendel az egyes sérülésekhez konkrét összegeket, így az egyéniesítésre, az eset körülményeinek gondos mérlegelésére továbbra is lehetőség van. A bírói gyakorlatban feltehetően nélkül is kialakulnak spontán felső határok, ám a kanadai megoldás lehetővé teszi, hogy ne legyenek kiugró és indokolatlan különbségek,⁵⁰ ami a jog kiszámíthatóságát és a személyi sérülések biztosíthatóságát tekintve is előremutató megoldás: *'ratio communis'*. Québec bíróságai fenntartások nélkül el- és befogadták a *Supreme Court common law* alapján meghozott ítéleteiben felállított összegszerű korlátot.⁵¹

Elgondolkodtató, hogy a kontinentális jog hagyományos elzárkózása ellenére a büntető kártérítés is meg tudott honosodni a francia eredetű québeci jogban.⁵² A büntetés avagy elégtétel gondolata mégsem oly idegen a kártérítési jogtól, s burkoltan vagy nyíltan de mindenképpen jelen van. Burkoltan van jelen pl. a nem vagyoni kárhoz kapcsolódó vagyoni szankció összegének megállapítása során, amikor a figyelembe vett egyik-másik szempont (pl. a felróhatóság foka) mögé rejtőzik; ehhez képest nyíltan jelentkezik az intézményesített büntető kártérítésnél.

---

⁵⁰ Ld. az alábbi *Supreme Court* döntéseket: *Andrews v Grand & Toy Alberta Ltd* [1978] 2 SCR 229, ld. különösen 233: „In the case of a young adult quadriplegic like Andrews the amount of \$100,000 should be adopted as the appropriate award for all non-pecuniary loss, including such factors as pain and suffering, loss of amenities and loss of expectation of life. Save in exceptional circumstances, this should be regarded as an upper limit of non-pecuniary loss in cases of this nature.” Ld. uo. 263: „Cases like the present enable the Court to establish a rough upper parameter on these awards.” *Thornton v School Dist No 57 (Prince George) et al.* [1978] 2 SCR 267, 270, 284sk.; *Arnold v Teno* [1978] 2 SCR 287, különösen 292sk. Ld. még a PETL kapcsán W. V. H. ROGERS: *Non-pecuniary damage in European group on tort law*, in PETL (id.), 171, 177.

⁵¹ M. G. BRIDGE: *Contractual damages for intangible loss: A comparative analysis*, *The Canadian Bar Review* 62:3 (1984), 339sk.; D. BENEDEK: *Non-pecuniary damages: Defined, assessed and capped*, *Revue juridique Thémis* [o. s.] 32:3 (1998) 643skk.; DESLAURIERS: *Injury, causation, and means of exoneration* (id.), 402sk., 430, bár ő tagadja, hogy a *cap* kialakulása a *common law* hatására lenne visszavezethető; szerinte a két jogrendszer hasonló értékrendszeren alapul, s ez az oka az azonos megoldásnak. Néhány jellemző eset a québeci gyakorlatból: *Drouin c Bouliane*, 1987 CanLII 705 (QC CA), hivatkozással a fenti *Supreme Court* esetekre a 21sk. margószámoknál; *Hôtel-Dieu d'Amos c Gravel*, 1988 CanLII 1335 (QC CA); *Coronation Insurance Company Ltd c Juneau*, 1992 CanLII 3149 (QC CA), ld. különösen a 15sk. margószámokat; *Lake c Carra*, 1995 CanLII 5281 (QC CA). A *cap* québeci joggal való összeegyeztethetőségéről ld. Lamer bíró okfejtését a *Snyder v Montreal Gazette Ltd* [1988] 1 SCR 494 döntés indokolásának 27skk margószámainál.

⁵² DESLAURIERS: *Injury, causation, and means of exoneration* (id.), 411.

Ha egy jogrendszer az első utat választja: a rejtett elégtétel miatt a kártérítés kifejezetten deklarált céljai szenvednek torzulást. Ha a nyílt megoldást — Québec ezt az utat választotta —, akkor pedig számtalan kapcsolódó kérdést kell megválaszolni, pl., hogy a büntető kártérítés alkalmazását általában tegyük lehetővé bizonyos feltételekhez — pl. szándékos károkozáshoz — kötöten, avagy csak kifejezett jogszabályi felhatalmazás alapján tényállásról tényállásra engedjük meg azt (így Québec); továbbá, hogy a büntető kártérítés hogyan viszonyuljon az egyéb kártérítési összegekhez, ill. más jogági szankciókhoz, mint pl. a bírsághoz vagy a pénzbüntetéshez. Québecben büntető kártérítés követelésére egyes környezetvédelmi avagy fogyasztóvédelmi tárgyú jogszabályok hatalmazzák fel a károsultat,⁵³ ill. a tartományi alapjogi karta 49. cikk 2. bekezdése, amely számos alapjog szándékos megsértése esetén lehetővé teszi büntető kártérítés követelését. E tényállások esetén a kiszolgáltatottság ellensúlyozása és a prevenció hangsúlyos volta is indokolja e szankció alkalmazhatóságát. A *Code Civil du Québec* 1621. cikke rögzíti, hogy e kártérítés megfizetésére csak akkor kötelezhető a károkozó, ha a kívánt prevenció az egyébként megítélt kompenzáló kártérítés útján nem érhető el. Egyfajta magánjogi *ne bis in idem* elvvel találkozunk tehát a kártérítési jogon belül, a más jogági szankciók *quasi* „beszámítását” a bírói gyakorlat és a szakirodalom szerint szintén el kell végezni.⁵⁴

b) Québeci hatások a *common law* tartományok jogában (*tort law*, *law of damages*)

Már önmagában is figyelemre méltó, és a megoldások '*ratio communis*' voltára utal, hogy a *common law* térségbeli dominanciája és a *common law* tartományok, valamint a szomszédos Egyesült Államok gazdasági erőfölénye ellenére egyes jogintézményeket a *common law* tartományok jogrendszere vett át Québectől, és nem fordítva. Kimutatható, hogy az ún. *prenatal injuries*, azaz a születés előtt — pl. a várandós anya bántalmazása útján vagy másnak felróható balesete miatt — elszenvedett károk megtérítésének követelhetősége a québeci bírói gyakorlatban jelent meg először, a *common law* bíróságok később — e lehetőség meghonosításakor — hivatkoztak is a québeci döntésekre.⁵⁵

---

⁵³ *Tree Protection Act*, RSQ c P-37, s 1; *Consumer Protection Act*, RSQ c P-40.1, s 272; *Act respecting Access to documents held by public bodies and the Protection of personal information*, RSQ, c A-2.1, s 167(2); *Act respecting collective agreement decrees*, RSQ c D-2, s 31; *Act respecting prearranged funeral services and sepultures*, RSQ c A-23.001, s 56; *Act respecting the Régie du logement*, RSQ c R-8.1, s 54.10(2). Ld. továbbá a *Code Civil du Québec*nek a bérleti szerződések megszegése egyes eseteire vonatkozó 1899, 1902, 1968. cikkei.

⁵⁴ A pénzbüntetés pl. nem zárja ki eleve a büntető kártérítés alkalmazását, de a kártérítési összeg megállapítása során figyelembe kell venni, hogy a károkozónak kellett-e ilyet teljesítenie. Ld. DESLAURIERS: *Injury, causation, and means of exoneration* (id.), 417; *DS c Giguère*, 2007 QCCQ 3847 ld. 65—67 margószámok.

⁵⁵ Ld. FRIDMAN: *The Law of Torts in Canada* (id.), 336sk; LINDEN—FELDTUSEN: *Canadian tort law* (id.), 309skk. A szóban forgó ügy az 1933-as *Montreal Tramways Co. V. Léveillé* volt, amelyre pl. az 1972-es *Duval v. Seguin* ügyben is hivatkoztak (Ontario). A kártérítési igényt pl. Ontario családjogi

Hasonlóképpen, az angol jogban a közhatalommal való visszaélés *misfeasance in public office* elnevezésű tort először egy québeci esetben jelentkezett,⁵⁶ ahol is sokkal egyszerűbb volt alkalmazni e felelősségi alakzatot az általános deliktuális felelősségi generálklauzula keretében, mint a *common law* tartományok meglehetősen tagolt, tortokra épülő felelősségi jogában. A *common law* tartományokban hozott hasonló tárgyú ítéletekben hivatkoztak a québeci jog alapján meghozott *Supreme Court* ítéletre.⁵⁷

A legszembeűnőbb — és mindenképpen *ratio communis*nak tekintendő — hatás mégis egy klasszikus felelősségi jogi kérdést érint, nevezetesen a felróható károsulti közrehatást. A *common law* világban, így Kanada *common law* tartományaiban is e körülmény kezdetben a kártérítési igény teljes elutasításához vezetett (ún. *stalemate rule*). Nem véletlen, hogy Ontario, Québec szomszédja volt az első, amely e tárgykörben már 1924-ben külön törvényt hozott (az Egyesült Királyságban csak 1945-ben született meg a vonatkozó jogszabály⁵⁸), s amely törvényben a québeci jog megoldásával, vagyis a felróhatóság-arányos kármegosztással váltotta fel a *common law* mindent vagy semmit szabályát.⁵⁹ Korabeli bírói ítéletek és tudományos

---

törvénye immár kifejezetten tartalmazza, ld. *Family Law Act*, RSO 1990, c F.3, 66. cikk. Nyilvánvalóan jogpolitikai okokból azonban mind Québecben mind a *common law* tartományokban elutasítják az olyan keresetet, amelyet a gyermek édesanyja ellen indít pl. azért, mert az a terhesség ideje alatt dohányzott, vagy a felperes még magzatként az anyának felróható baleset miatt károsodott. Ld. ehhez a Legfelsőbb Bíróság döntését a *Dobson (Litigation Guardian of) v Dobson* [1999] 2 SCR 753 ügyben és LAVALLÉE: *Bijuralism* (id.), 4sk.

⁵⁶ A szóban forgó eset a *Roncarelli v Duplessis* [1959] SCR 121. A tényállás szerint Duplessis tartományi miniszterelnök azért vonatta vissza az illetékes hatósággal Roncarelli alkoholárúsítási engedélyét, mert az rendszeresen letette az óvadékot a meg nem engedett szóróanyag-terjesztés miatt letartóztatott Jehova tanúiéért, lévén maga is ezen egyház tagja volt. A Legfelsőbb Bíróság úgy döntött, hogy az alkoholárúsítási engedély visszavonása jogellenes volt, hiszen a miniszterelnöknek nincs ilyen utasítási joga. A döntés elemzését ld. LINDEN—FELDTHUSEN: *Canadian tort law* (id.), 707skk; COOPER-STEPHENSON: *The fairest of them all* (id.), 38skk.

⁵⁷ Az ítélet elemzéséhez, hivatkozásához és jelentőségéhez ld. az alábbi írásokat: C.-A. SHEPPARD: *Roncarelli v. Duplessis: Art. 1053 C. C. revolutionized*, McGill Law Journal 6:2 (1960), 75; E. FOX-DECENT: *Democratizing common law constitutionalism*, uo. 55 (2010), 511; D. MCKEE: *The public/private distinction in Roncarelli v. Duplessis*, uo. 55 (2010), 461; L. SOSSIN: *The unfinished project of Roncarelli v. Duplessis: Justiciability, discretion, and the limits of the rule of law*, uo. 55 (2010), 661; D. MULLAN: *Roncarelli v. Duplessis and damages for abuse of power: For what did it stand in 1959 and for what does it stand in 2009?* uo. 55 (2010), 587; E. M. ADAMS: *Building a law of human rights: Roncarelli v. Duplessis in Canadian constitutional culture* uo. 55 (2010), 437.

⁵⁸ *The Law Reform (Contributory Negligence) Act* (UK), c 28; Ontario törvényét követően, ill. azzal párhuzamosan a *Conference of Commissioners on Uniformity of Legislation in Canada* nevű szervezet (mai nevén: *Uniform Law Conference of Canada*) kidolgozott egy, a felróható károsulti közrehatásról szóló modelltörvényt, amely azután a többi *common law* tartomány megfelelő törvényének alapjául szolgált, ld. New Brunswick 1925 és 1962, Nova Scotia 1926 és 1954, Alberta 1937, Saskatchewan 1944, Northwest Territories 1950, Newfoundland and Labrador 1951, Yukon 1955, British Columbia 1960, Prince Edward Island 1978.

⁵⁹ Québec jogához ld. F. KING: *Report of Committee on a Uniform Contributory Negligence Act. Proposal for the division of loss in contributory negligence cases*, in: Proceedings of the Seventh Annual Meeting of the Conference of Commissioners on Uniformity of Legislation in Canada held at Quebec 2nd, 3rd, 4th and 5th July 1924, Appendix B, 34 at 44; D. WAYAND: *Seat belts: A comparative study of the law and practice*, International & Comparative Law Quarterly 30:1 (1981), 165skk.; D.

publikációk igazolják, hogy mindez a québeci jog hatására, annak tanulmányozását követően történt.⁶⁰ Kétségtelenül '*ratio communis*'-ről van szó, amely lehetővé teszi, hogy a bíró az eset körülményeihez és az élethelyzetek komplexitásához igazodva igazságos döntést hozzon.

2. A negyedik csoport: az absztrakciós szintek hermeneutikai kiegyenlítődése

Újfent Palmer szavaival élve: vegyes jogrendszerekben a *common law* pointillista megközelítése át meg átszínezi a kontinentális jogi felelősségi elveket; nem kevésbé költői — még ha kissé bizarr is — Kötz és Smits professzorok megfogalmazása: a kontinentális felelősségi jog csontvázán a *common law* doktrínák alkotják az izomzatot.⁶¹ A jogrendszerek a mindennapi jogalkalmazás során mintegy hermeneutikai köröket futva, a másik jogrendszer más absztrakciós szinten kialakított megoldásaival egészítik ki saját szabályait.

Amellett, hogy a *common law* deliktuális felelősségi jogában — különösen a *negligence tort* kialakulásával, majd később a *Donoghue v. Stevenson* eset hatására⁶² — is egyfajta generalizálódási tendencia mutatható ki, az ítélezés továbbra is esetsoportokhoz kötött pl. az ún. tiszta vagyoni — azaz személyi vagy dologi sérüléssel nem járó — vagyoni károk esetében (*pure economic loss*), ahol a bíróságok kártérítést csak a *negligent misrepresentation, negligent performance of services, defective products or buildings, independent liability of statutory public authorities*, és az ún. *relational economic losses* esetsoportjaiban ítélnék meg.⁶³ A *Supreme Court* későbbi főbírája McLachlin bíró kritizálja a kártérítés esetsoportokhoz kötését, és követendő példaként a québeci felelősségi jog általános

---

JUTRAS: *Constituent elements of all claims in civil liability*, in: Quebec Civil Law: An Introduction (id.), 434, 481. margószám. A *Code Civil du Bas Canada* még kifejezetten nem tartalmazta a felróhatóság-arányos kármegosztás szabályát — ettől függetlenül a bíróságok kármegosztást alkalmaztak —, a *Code Civil du Québec* 1478. cikk. 2. bek. azonban már tartalmazza. A *common law* merev szabályához ld. többek között LINDEN—FELDTHUSEN: *Canadian tort law* (id.), 486.

⁶⁰ WAYAND: *Seat belts* (id.), 168 így fogalmaz: „Was it the influence of the practice in Quebec? To some extent it must have been”. Ld. még Québecet nyilvánvaló referenciaként említve W. F. SCHROEDER: *Courts and comparative negligence*, Insurance Law Journal 11 (1950), 796, aki a kármegosztást '*essence of common sense*'-nek nevezi, ld. 794; ld. még G. L. WILLIAMS: *The Law Reform (Contributory Negligence) Act 1945*, The Modern Law Review 9:2 (1946), 105. Megjegyzendő, hogy Gorman a québeci mintának megfelelő tartalmú törvényt javasolt már 1917-ben! Ld. M. J. GORMAN: *Negligence — contributory: 'Ultimate' and 'Comparative,' with a suggested statutory amendment* Canadian Law Times 37:1 (1917), 31sk. Egy 1923-ban hozott ítéletben a Legfelsőbb Bíróság bírái is kijelentik, hogy igazságosabb megoldás lenne a kármegosztás, de ilyen döntést a jogalkalmazó nem hozhat meg a jogalkotó helyett. Ld. *Grand Trunk Pacific Railway v. Earl* [1923] S. C. R. 397, 31. és 43. margószámok. A döntés elemzéséhez, hatásához és a bírák állásfoglalásához ld. W. F. BOWKER: *Ten more years under the Contributory Negligence Acts*, University of British Columbia Law Review 2:2 (1964—66), 198skk. Ld. még KING: *Report of Committee* (id.), 34sk., 39skk.

⁶¹ PALMER: *Mixed jurisdiction worldwide* (id.), 55, SMITS: *The making of European private law* (id.), 243, KÖTZ: *The value of mixed legal systems* (id.), 438.

⁶² *Donoghue v Stevenson* [1932] UKHL 100 (26 May 1932).

⁶³ Ld. LINDEN—FELDTHUSEN: *Canadian tort law* (id.), 442sk és kritikai elemzéssel 481skk.

szabályokon — az ok-okozati összefüggés, avagy a kár fogalmán — alapuló megközelítését említi.⁶⁴ A québeci jogban ugyanis — a francia joghoz hasonlóan — e károk formálisan nem alkotnak önálló alcsoportot a kárfogalmon belül.⁶⁵

Ellenkező irányú hatásokra is van példa. Québec jogában, amikor a könyvvizsgálók társaságtól eltérő harmadik személyekkel szemben fennálló deliktuális felelősségét vizsgálják a bíróságok, az ok-okozati összefüggés, ill. a felróhatóság keretében érvényesítik azokat, a *common law* ítélkezési gyakorlatában kialakult szempontokat, amelyek a parttalan és indokolatlan igények kiszűrésére szolgálnak. Így a könyvvizsgáló harmadik személlyel szemben — pl. a társaság tagjaival vagy hitelezőivel szemben — fennálló felelősségét Québecben is csak akkor állapítják meg, ha a könyvvizsgáló és a károsult között volt valamilyen közelebbi, jogilag értékelhető kapcsolat (*special relationship*); a könyvvizsgáló számára előrelátható volt, hogy a károsult, vagy személyek egy meghatározott csoportja — amely körbe a károsult is beletartozik — az ő jelentésére támaszkodva hozza majd meg döntését (*reasonable reliance*); s hogy lényegében milyen kérdés megválaszolásához, ill. döntés meghozatalához használja, használják fel a könyvvizsgáló jelentését.⁶⁶ A PETL⁶⁷ és a DCFR⁶⁸ lényegében hasonló megoldásokat rögzítenek.

---

⁶⁴ Ld. a *Canadian National Railway Co v Norsk Pacific Steamship Co* [1992] 1 SCR 1021 döntést, különösen McLachlin bíró érvelését az indokolás 2.d. és 2.f. és 3. pontjaiban. „The control mechanism against unlimited loss in the civil law lies not in the type of loss but in the factual determination of whether the loss is a direct, certain and immediate result of the negligence. It appears to have worked well in avoiding frivolous claims and the threat of unlimited liability.” ... „Viewed in this way, proximity may be seen as paralleling the requirement in civil law that damages be direct and certain. Proximity, like the requirement of directness, posits a close link between the negligent act and the resultant loss. Distant losses which arise from collateral relationships do not qualify for recovery.”

⁶⁵ G. R. TREMBLAY: *Economic loss: Legal considerations*, Journal of Business Valuation 1999, 357skk.; LAVALLÉE *Bijuralism* (id.), 14sk.; ld. még a Legfelsőbb Bíróság *Bow Valley Husky (Bermuda) Ltd v Saint John Shipbuilding Ltd* [1997] 3 SCR 1210 döntését, különösen a 44. margószámot. Palmer professzor ennek kapcsán ekképpen fogalmaz: „pure economic loss may serve as a leading indicator of the extent of the reception of common law principles, then it tends to confirm the impression of Quebec as a system of equipoise.” Ld. PALMER: *Quebec and Her sisters in the third legal family*, McGill Law Journal 54:2 (2009), 346sk.

⁶⁶ A szempontokhoz ld. LINDEN—FELDTUSEN: *Canadian tort law* (id.), 449skk., 455, 460sk., 463, 467 valamint Khoury részletes elemzését: L. KHOURY: *The liability of auditors beyond their clients: a comparative study*, McGill Law Journal 46:2 (2001), 413, különösen 439skk. A Supreme Court gyakorlatából pedig ld. *Hercules Managements Ltd v Ernst & Young* [1997] 2 SCR 165, különösen 27, 30, 37, 46skk. COOPER-STEPHENSON: *The fairest of them all* (id.), 56 túlságosan szűknek találja a felelősség megállapítását: tágabb körben kötelezné kártérítésre a könyvvizsgálókat. E szempontok érvényesüléséhez Québecben ld. KHOURY: *The liability of auditors* (id.), 461sk., ugyanő bátorító jelleggel 464skk., 467skk. Ld. még a tartományi legfelsőbb bíróság (*Cour d'Appel du Québec*) *Garnet Retallack & Sons Ltd c Hall & Henshaw Ltd*, 1990 CanLII 3483 (QC CA) döntését. A bíróság — mondhatni a szokásos patrióta kijelentések mellett, miszerint nincs szükség *common law* doktrínák átvételére, mert az ügy a québeci felelősségi jog alapján is eldönthető — a felelősségi tényálláselemek keretében figyelembe vette a *common law* által kialakított szűkítő tényezőket.

⁶⁷ A PETL-hoz fűzött magyarázat kiemeli a „*special relationship*” és a „*reasonable reliance*” kritériumokat. Ld. WIDMER: *Liability based on fault* (id.), 78; uo. 86, 88.

⁶⁸ Ld. a DCFR VI, 2:207 cikkét, amely „*Loss upon reliance on incorrect advice or information*” néven önálló felelősségi tényállásként tartalmazza a téves információ útján okozott károkért való felelősséget.

Angolszász hatás sejlik fel a hozzátartozói nem vagyoni kártérítési igények kezelésében is Québec bírói gyakorlatában. Egyes *common law* tartományok — hosszas vívódás után⁶⁹ — a családjogi vagy a közlekedési balesetek egyes kérdéseit szabályozó speciális törvényekben kifejezetten megállapítják, hogy pontosan mely hozzátartozók részesülhetnek nem vagyoni kártérítésben a hozzátartozó halála esetén (*solatium doloris*, avagy *loss of guidance, care and companionship*), más tartományok a követelhető kártérítés pontos összegét is tételesen rögzítik e jogszabályokban.⁷⁰ Québecben e kártérítési igényeket is az ok-okozati összefüggés és

---

A felelősség feltételei itt is a következők: a károsult ésszerűen támaszkodhatott profi szakember üzleti tevékenysége körében adott tanácsára, aki előreláthatta, hogy a károsult egy meghatározott döntésének meghozatala során az ő tanácsaira fog támaszkodni. A magyarázat hozzáteszi: a tanácsot adó személynek tudnia kellett, hogy ki, ill. mely személyek körülhatárolható csoportja fog az ő tanácsára támaszkodni, ill. minél komolyabb, súlyosabb a döntés, annál nagyobb a szakértői tájékoztatás szerepe. Ld. DCFR 3344—3347.

⁶⁹ A vívódás lényege az volt, hogy a *common law* vonakodott elismerni: a hozzátartozó elvesztése önmagában is (nem vagyoni) kár, ezért ezt a sérelmet óhatatlanul más vagyoni és nem vagyoni sérelmekhez igyekezett kapcsolni. E vívódáshoz általában ld. WADDAMS: *The law of damages* (id.), 3.1460 margószám. Kezdetben vizsgálták, hogy a túlélő hozzátartozó maga is érintett volt-e a balesetben, és szenvedett-e testi sérülést (*impact rule*), ld. LINDEN—FELDTHUSEN: *Canadian tort law* (id.), 421skk. Utána arra összpontosítottak a bíróságok, hogy vajon a családtagjait elvesztő hozzátartozó a helyszínen tartózkodott-e, amikor a baleset történt, avagy közvetlenül utána, személyes észlelése útján szembesült-e a szomorú valósággal. Mert ha ezek egyike sem állt fenn, akkor a hozzátartozó halálához kapcsolódó (nem vagyoni) kártérítési igényét elutasították (*nervous shock cases*). Ld. LINDEN—FELDTHUSEN: *Canadian tort law* (id.), 424skk, 435skk, 439, valamint MH. OGILVIE: *The fly in the bottle and psychiatric damage in consumer law*, *Journal of Business Law* 2 (2010), 85, 97; K. C. MACKENZIE: 'Oh, what a tangled web we weave': *Liability in negligence for nervous shock*, in: *The Joy of Torts* (id.), 125skk. Tovább nehezítette a tisztánlátást, hogy nem vagyoni kártérítést hasonló helyzetben nemcsak családtagnak, hanem adott esetben a mentési munkálatokban résztvevő személynek, ill. olykor az egyszerű (szemtanú) járóelőnek is megítéltek. Ld. ehhez MACKENZIE: 'Oh, what a tangled web we weave' (id.), 129skk, 134 skk. OGILVIE: *The fly in the bottle* (id.), 93skk. a kanadai *common law* és az angol jog közötti különbségeket elemezve rámutat, hogy a kanadai bíróságok nem követik az angol jog *primary victim/secondary victim* felosztását. LINDEN—FELDTHUSEN: *Canadian tort law* (id.), 433skk. bemutatja az egyes esetcsoportokat.

⁷⁰ Ld. *Ontario Family Law Act*, RSO 1990, c F. 3, s 61 (1): a házastárs, az azonos nemű partner, a gyermekek és az unokák, a szülők és a nagyszülők, valamint a testvérek jogosultak kártérítésre. A *Prince Edward Island Fatal Accidents Act*, RSPEI 1988, c F-5, ss 1(f), 6(3), a fentiekén túlmenően a következőképpen rendelkezik: „the spouse of a child, grandchild or parent of the deceased, a person divorced from the deceased who was dependent upon the deceased for maintenance or support at the time of deceased's death or who was entitled to maintenance or support under any contract or judgment of any court in the province or elsewhere, and any other person who for a period of at least three years immediately prior to the death of the deceased was dependent upon the deceased for maintenance and support is entitled to claim damages.” A *New Brunswick Fatal Accidents Act*, RSNB 1973, c F-7, ss 3(4)-(5) csak gyermek halála esetén irányoz elő kártérítést. Nem szerepel e kártérítés Yukon, Newfoundland & Labrador, British Columbia, és Northwest Territories törvényeiben, így ott továbbra is a *common law* az irányadó. Az összegek meghatározása tekintetében ld. *Fatal Accidents Act*, RSA 2000, c F-8, s 8 (Alberta): eszerint a házastárs és a szülők 75 000 dollárt, a kiskorú gyermekek pedig 45 000 dollárt követelhetnek. A *Fatal Accidents Act*, CCSM c F50, s 3.1(2) (Manitoba) szerint a szülők, a gyermekek és a házastárs 30 000 dollárt, a többi felsorolt hozzátartozó pedig 10 000 dollárt követelhet. A *Saskatchewan Fatal Accidents Act*, RSS 1978, c F-11, s 4.1(2) szerint a házastárs 60 000, a gyermekek és a szülők pedig 30 000 dollárt követelhetnek. A szintén vegyes jogrendszerrel bíró Louisiana államban a polgári törvénykönyvet módosítva alakítottak ki hasonló tételes szabályokat. Ld.

a kárfogalom segítségével bírálják el,⁷¹ különös hangsúlyt fektetve arra, hogy az elhunyt családtag és a felperes között volt-e valós érzelmi kapcsolat. Feltehetően a *common law* hatására, a *common law* tartományok törvényei által meghatározott személyi körben, azaz a legközelebbi családtagok esetében a valós érzelmi kapcsolatot vélelmezni kell.⁷² A *common law* konkrét megközelítése hatékonyan kiegészíti a québeci jog általános felelősségi elveken nyugvó megoldását;⁷³ ám ez utóbbi sem veszíti el a magasabb absztrakciós szintből eredő előnyöket, hiszen kártérítés a körön kívül eső személyek javára is megítélhető, ha a valós érzelmi kötődés bizonyítást nyer. Hasonló megoldásra jutottak a DCFR szerkesztői: a VI, 2:202. cikkében megfogalmazott különösen közeli viszony formális-családjogi és érzelmi kötődésen egyaránt alapulhat.⁷⁴

3. Az ötödik csoport: kontraproduktív kölcsönhatások

A (francia) *Code Civil* — dolgok által okozott károkért való felelősségről szóló — 1384. cikk első bekezdése, és a *Code Civil du Bas Canada* 1054. cikk első bekezdése kezdetben nem volt önálló jogalap: egyfajta tartalomjegyzékként, bevezető mondatként szolgált az őt követő, egyes különös dolgok, így az épületek és az állatok által okozott károkért való felelősséghez. Később e preambulumszerű gondolat „önálló életre kelt” és a dolgok által okozott károkért való felelősség általános szabályaként tekintettek rá, Franciaországban és Québecben egyaránt. A *Cour de cassation* 1930-ban hozott ún. *Jand’heur* ítéletében minősíti először ezen, immár önállósult felelősségi alakzatot felróhatóságtól független, objektív

---

ehhez PALMER: *The fate of general clause* (id.), 554skk. Kiemeljük a szerző következő megállapítását (id. m. 556): „It might be said that the original French acorn, which took root in Louisiana soil 200 years ago, now flourishes as a mighty English oak.”

⁷¹ A korábbi polgári törvénykönyv, a *Code Civil du Bas Canada* 1056. cikke egy angol törvény mintájára kifejezetten szabályozta a hozzátartozói igényeket, ám e szabály a *Code Civil du Québec*-be nem került át. Így valóban az ok-okozati összefüggés, az előreláthatóság és az a körülmény lesz a döntő, hogy a kár a károkozó magatartás közvetlen következménye-e. Ld. a Legfelsőbb Bíróság *Augustus v Gosset* [1996] 3 SCR 268 döntését, különösen a 27—37 margószámokat. A szakirodalomból pedig ld. PRAAGH: *Who lost what? Relationship and relational loss*, in: *The Joy of Torts* (id.), 269, 282sk.; LINDEN—FELDTUSEN: *Canadian tort law* (id.), 427sk.

⁷² CRUZ: *Comparative law in a changing world* (id.), 339 a szülőkre, a házastársakra és a gyermekekre szűkítené azt a kört, amelyhez tartozó személy esetében a valós és mély érzelmi kötődést vélelmezni kell.

⁷³ PRAAGH: *Who lost what?* (id.) 281sk., 284sk vitatja, hogy mindez a *common law* hatására történne; szerinte egyszerűen csak az ésszerűség kívánja így. A bírói gyakorlat mindenesetre a *common law* jogszabályokhoz kísértetiesen hasonló személyi körben és nagyságrendben ítél meg kártérítést. Ld. ehhez pl. a *De Montigny c Brossard (Succession de)*, 2006 QCCS 1677 ügyet, ahol a szülő, a nagyszülő és a testvér kapott kártérítést, de a megölt kislányok nővére barátjának (*boyfriend*) az igényét elutasította a bíróság, mondván nem közeli hozzátartozó, és nem is ismeri olyan hosszú ideje a családot, hogy a haláleset számára valódi érzelmi megrázkódtatást okozna. Ld. különösen az indokolásban a 102—114. margószámokat. A tartományi legfelsőbb bíróság helybenhagyta a döntést, ld. 2008 QCCA 1577 [2008] RJQ 2015, s ebben a részében a *Supreme Court of Canada* is, ld. *de Montigny v Brossard (Succession)*, 2010 SCC 51 [2010] 3 SCR 64 különösen a 36. margószámánál.

⁷⁴ Ld. DCFR, 3226.

felelősségnek. Ezt a fordulatot azonban a québeci bírói gyakorlat már nem követte, s az új kódex 1465. cikke a dolgok által okozott károkért való felelősséget vélelmezett felrőhatóságon alapuló felelősségi alakzatnak tekinti.⁷⁵

Ez különösen annak fényében furcsa, hogy Québec bírói gyakorlata, és később a kódex megtartotta azt a distinkciót, amelyen a francia ítélkezés addigra már túllépett: nevezetesen megkülönböztetni rendeli az emberi cselekményeket (*fait de l'homme*) a „dolgok cselekményeitől” (*fait de chose*) és a dolgokért való felelősség tényállását csak akkor engedi alkalmazni, ha ez utóbbiról van szó, vagyis a kár emberi beavatkozás nélkül, a dolog önálló vagy autonóm „cselekvése”, önmozgása folytán következett be (*fait autonome, autonomous act of the thing*).⁷⁶ Néhány példát említve: ha az egyik ember lelövi a másikat, ha elcsúszunk a jeges utcán, ha a tetőn dolgozó munkás a fejünkre ejti a kalapácsot: az általános felelősségi szabály az irányadó, a felrőhatóságot is a károsultnak kell bizonyítania; ám ha a töltött pisztoly leesik az asztról és megsebesít valakit, vagy a tetőről jégcsapok hullanak a fejünkre, netán az állványzatról a korábban otfelejtett kalapács, akkor az 1465. cikk: a dolgokért való felelősség alkalmazandó és a felrőhatóság vélelmezett.⁷⁷

Vajon miért nem követte a québeci jog az anyaországi jogfejlődést? Miért alkalmaznak mindmáig olyan ellentmondásos szabályt, amely nem is irányadó, ha a kár bekövetkezésében emberi magatartás (is) szerepet játszott, ugyanakkor, ha mégis alkalmazni kell: vélelmezzük a felrőhatóságot (ami csak emberi magatartáshoz kapcsolódóan értelmezhető)? Mégis kinek a felrőhatóságát vélelmezzük, ha emberi közrehatásról szó sem lehet? Esetleg mesterségesen meg kell bontatnunk a folyamatot, és a felrőhatóságot egy korábbi mulasztásra vetítve kell vizsgálnunk? Még ha ez is a helyes értelmezés, bár ez sem a törvényszövegből, sem annak bírói gyakorlatából nem vezethető le, miért követ Québec joga ilyen bonyolult és ellentmondásos megoldást?⁷⁸

A magyarázat a tárgyi felelősségtől ódzkodó angol és kanadai *common law* hatásában keresendő. A kanadai *common law* mind a mai napig nem ismer átfogó *strict avagy risk based liability* alakzatot. Néhány speciális doktrínát leszámítva, mint pl. a *Rylands v. Fletcher* szabály, a fentiekhez hasonló eseteket a *negligence tort*

⁷⁵ A francia és a québeci jog fejlődéséhez ld. ZWEIGERT—KÖTZ: *An introduction to comparative law* (id.), 659skk.; DCFR, 3099, N. VÉZINA: *The law of civil liability, part one: preliminary notions, duality of regimes, and factual basis of liability*, in: *Elements of Quebec Civil Law* (id.), 325, 331sk., BRIERLEY—MACDONALD: *The civil code and the sources of civil law*, in: *Quebec Civil Law: An Introduction* (id.), 98, 117. margószám, JUTRAS, uo. 502sk. margószámok.

⁷⁶ E tényálláselem fejlődéséhez és értelmezéséhez a francia jogban ld. ZWEIGERT—KÖTZ: *An introduction to comparative law* (id.), 660. A québeci jogot illetően ld. BRIERLEY—MACDONALD: *Quebec civil law: An introduction* (id.), 235, 117. margószám; JUTRAS, *Quebec Civil Law: An Introduction* (id.), 503. margószám, ld. különösen a 126. lábjegyzetet. Ld. még *Quebec Civil Code Report*, vol 2, 100. cikket magyarázatokkal a 621sk. oldalakon és a következő legfelsőbb bírósági döntéseket: *Hamel v Charté* [1976] 2 SCR 680, 686sk.; *Rubis v Gray Rocks Inn Ltd* [1982] 1 SCR 452, 457.

⁷⁷ A példák elemzését ld. LINDEN—FELDTUSEN: *Canadian tort law* (id.), 835, BROSSARD: *Four lectures* (id.), 77, 81sk.

⁷⁸ A bírói gyakorlat ellentmondásaihoz ld. LINDEN—FELDTUSEN: id. m. 835; VÉZINA: *The law of civil liability* (id.), 373sk.

segítségével oldják meg, kiegészítve azt egy inkább eljárásjogi színezetű doktrínával, a *res ipsa loquitur* elvével. Eszerint a bíróságok a felróhatóságot bizonyítottnak tekintik, ha a károkozó dolog a felelősnek tekinthető személy kizárólagos ellenőrzése alatt állt, a károkozás valamilyen mulasztás nélkül fogalmilag nem következhetett (volna) be, és a károkozás más ésszerű oka nem állapítható meg.⁷⁹ E megközelítés kísértetiesen hasonlít a québeci kódex 1465. cikkére.

Hiába a hasonlóság, aligha tekinthetők e megoldások '*ratio communis*'-nak. Természetesen e furcsa szabályok vizsgálata sem hiábavaló, hiszen minden jó valamire, ha másra nem, hát elrettentő például szolgálhat. E példák is hozzájárulnak ahhoz, hogy a felelősségi jog tökéletesítésén gondolkodjunk nemzeti és nemzetközi dimenzióban egyaránt. Egyértelmű tehát, hogy olyan szabályt kell alkotni, amelyben a szabály alkalmazási köre, vagy ha úgy tetszik: tárgyi hatálya és a felelősség alóli mentesülés feltétele összhangban van egymással. Québec és a kanadai *common law* megoldása a vázolt körben e kritériumnak nem felel meg. Jóval egyszerűbb a dolgokért való felelősség kezelése, ha a felelősség alóli mentesülést — a magyar szabályozáshoz hasonlóan — csak elháríthatatlan külső ok esetén tesszük lehetővé. Többek között éppen azért, mert meglehetősen nehéz — sokszor lehetetlen — a dolgok károkozása mögött meglelni az emberi mulasztást, ill. kártérítés egyéb jogpolitikai megfontolásokból sokszor felróhatóság hiányában is indokolt. Világosan meg kell azonban határozni a felelősségi alakzat tárgyi hatályát annak érdekében, hogy a felróhatósági és a felróhatóságtól független felelősségi alakzat közötti határvonal ne tűnjön el. Aligha tekinthető véletlennek, hogy a magyar jog megoldásához hasonlóan a PETL 5:101. cikke, a DCFR VI, 3:206. cikke,⁸⁰ vagy éppen az amerikai *Third Restatement of Torts* 20. §, s nem utolsó sorban az angol felelősségi jog megreformálására 1978-ban életre hívott *Royal Commission on Civil Liability and Compensation for Personal Injury* is veszélyes dolgokra, folyamatokra kívánta szorítani a felróhatóságtól független felelősségi alakzat alkalmazását.⁸¹ E megközelítést '*ratio communis*'-nak tekintem, még ha nem is jogrendszerközi kölcsönhatás vezetett a megoldás kialakulásához.

⁷⁹ A *res ipsa loquitur* doktrínához az angol és a kanadai *common law*-ban ld. részletesen KLAR: *Tort law* (id.), 507, 508skk, 511sk., 514—525; FRIDMAN: *The law of torts in Canada* (id.), 405, 409sk., 412. A Kanadai Legfelsőbb Bíróság *Fontaine v British Columbia (Official Administrator)* [1998] 1 SCR 424 döntésében (ld. különösen a 26. margószámot) a doktrína létjogosultságát önálló intézményként meghaladottnak tekintette, de hangsúlyozta, hogy a *prima facie* bizonyítási könnyítésnek továbbra is helye van. A szakirodalomban ld. ugyanígy KLAR: id. m. 505sk., 523sk., ld. különösen összefoglalóját a bírói gyakorlatról (524¹³⁵) és FRIDMAN: id. m. 406sk., 416; LINDEN—FELDTHUSEN: id. m. 84.

⁸⁰ DCFR, 3538.

⁸¹ *Royal Commission on Civil Liability and Compensation for Personal Injury*, Report Cmnd 7054-I, vol 1 (1978) 3, 75. oldalon a 318. margószám, 342sk. oldalakon az 1643sk. margószám, 344. oldalon a 1649., 1651. margószám, 348. oldalon 1666. margószám [Chairman: Lord Pearson].

IV. Összegzés

Bízom benne, hogy a fentiekben sikerült érzékeltetnem: milyen lehetőségeket rejt magában a vegyes jogrendszerek vizsgálata, mint az összehasonlító jogtudomány dinamikusan fejlődő irányzata és módszere. Remélem, sikerült kedvet csinálnom ahhoz, hogy e módszert is alkalmazzuk hazai felelősségi jogunk és polgári jogunk egészének kritikai elemzése során. Továbbá, a magam részéről — ha csak a gondolkodás síkján is — de csatlakozom azon jogtudósokhoz, akik az európai jogközelítést lépésről lépésre, alulról építkezve, egyenrangú megoldások versengő tárházából merítve, alapos jogösszehasonlító vizsgálatokat követően — s ezt már én teszem hozzá — a 'rationes communes' mentén képzelik el (Hector MacQueen, Ulrich Magnus, Hein Kötz, Matthias Reimann, Jan Smits, Reinhard Zimmermann).

Csak félve teszem hozzá: amikor Québecben elfogadták az új polgári törvénykönyvet, az összes polgári jogi tárgyú szövetségi törvényt felülvizsgálták és módosították annak érdekében, hogy azok továbbra is összhangban legyenek a franciaajkú tartomány kontinentális hagyományokat követő írott magánjogával. Még egyszer tehát: a szövetségi szint alkalmazkodott az egyik tartomány sajátos jogrendszeréhez, s legalábbis a magánjogot tekintve, valamennyi tartomány jogrendszerét tiszteletben tartja, s igazodik azokhoz. A szövetségi jog és a tartományi jogrendszerek összhangja és egymáshoz való viszonya, az ún. kanadai bijuralizmus bizonyosan egy önálló tanulmány tárgyát képezhetné. E témába most nincs alkalmam belemenni, ezért befejezésül legyen elég ennyi: *de te fabula narratur*.

Rapprochement juridique à la base de « rationes communes » ou des influences des systèmes mixtes dans le droit de la responsabilité civile

par

Ádám FUGLINSZKY

(Résumé)

Où deux systèmes juridiques rencontrent et s'influencent, le développement organique desdits systèmes juridiques s'intensifie ; certaines institutions juridiques sont en interaction ce qui contribue à élaborer des solutions efficaces et justes (*ratio communis*). La recherche des systèmes juridiques mixtes permet de mieux comprendre les problématiques de base du domaine juridique analysé et, en même temps, celle-ci promeut une approche critique des solutions domestiques et — en quelque sorte en tant qu'étude de faisabilité — définit les méthodes possibles et les limites des tentatives de l'harmonisation juridique internationale.

L'organisation fédérale du Canada et le droit fédéral sont en conformité à la fois avec le droit privé codifié d'origine continentale du Québec et le système du *common law* des autres provinces. Ainsi, ceux-ci peuvent offrir des expériences utiles à la législation de l'Union européenne.

De plus, en conséquence du rapprochement juridique européen et de la recodification du droit privé domestique, la Hongrie devient également de plus en plus un système juridique mixte.

L'auteur présente tout cela par l'intermédiaire de l'exemple du droit de la responsabilité civile et du droit du préjudice. Il le fait car le droit du préjudice exerce une influence sur l'ensemble des intérêts et des biens matériels et immatériels de l'individu. Le droit du préjudice reflète ce que l'on considère comme valeurs admises par la société car seule une perte de valeur admise par la société peut être considérée comme un dommage. Dans le droit de la responsabilité civile et le droit du préjudice, de nombreuses questions culturelles, sociologiques, politico-juridiques et dogmatiques sont présentes.